

De oorlog van Albert Schers

Ton van Reen

Vroeg in de ochtend stapte Albert zijn bed uit. Het was pas vijf uur, maar 's zomers vond hij het niet erg om vroeg op te staan. Hij waste zich bij de pomp in de keuken, dronk een slok koffie en stopte een boterham in de wijde zak van zijn overall. Buiten bond hij een melkbus op de fiets en karde kauwend naar het weiland.

Halverwege kwam hij zijn neef Bert tegen die, net als hij, Albert Schers heette, naar hun beider grootvader.

'Alles goed?' vroeg Albert in het voorbijgaan aan Bert, die al weer op weg was naar huis.

'Geen onraad,' zei Bert. 'Ik heb een bus melk achter de boom gezet. De bekende plaats. Maar ze hebben vlees nodig. En eieren en patat-ten.' Ze waren elkaar al voorbij.

Bij de wei stapte Albert af en liep met de emmer naar de zes koeien. De dauw lag nog wit op het gras. Na een paar stappen waren zijn klompen nat. Hij pakte de kruk en ging onder Lena zitten, de oudste koe, die altijd vooraan stond.

Terwijl de romige stralen in de emmer spoten, keek hij naar de hoeve Bovensbos, die verderop bij de bosrand lag, beschilderd door vlaggen dauw. Hij zag iemand over het pad naar de boerderij lopen, met een melkbus in de hand. De melk die Bert zojuist had bezorgd, werd opgehaald. Zo gebeurde dat nu al vele weken, vanaf dat er mensen bij Bovensbos waren ondergedoken. Zeker zestig man zaten er in het bos, dicht bij de hoeve van Krans. Vooral jonge mannen die waren ondergedoken om te ontkomen aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland. En een joods gezin. Albert had het van horen zeggen, de mensen zelf had hij nog nooit gezien. Zoals het met veel dingen in de oorlog was: je hoorde veel, maar je zag nooit wat. En als je dan een keer wat zag, dan was het direct ook heel verschrikkelijk. Een bominslag, een neergestort vliegtuig, een dode. De oorlog sloeg toe als een onweer in de zomer, met een enkele rake blikseminslag, waarna het weer maandenlang stil was. Maanden om te gissen, maar nooit wist iemand wat er precies aan de hand was.

Met de volle melkbus aan de beugel van zijn fiets reed Albert terug. Hij pikte de door de onderduikers geplaatste lege bus op. Straks zou hij de schoongeboende bus weer bij Bert inleveren. Altijd bussen met het koperen nummerbordje 47, het klantnummer van de familie van Bert Schers bij de melkfabriek.

Zijn broer Jac kwam uit de stal. Hij had de varkens en de kippen gevoerd. Jac was altijd vroeg.

‘Gelukkig is het zaterdag,’ zei Jac. ‘Morgen vrij.’

‘Wat jij vrij noemt. De hele dag in de kerk zitten.’

‘Heb jij ook hard nodig,’ zei Jac.

Moeder had de tafel klaar voor het ontbijt.

‘Die van Bovensbos hebben vlees nodig,’ zei Albert. ‘En eieren en patatten.’

‘We zullen zien,’ zei moeder.

Na het eten pakten ze de rieden en redden met paard en wagen naar het land dat tussen het dorp en Bovensbos lag, om de vroege aardappels te rooien. Het was nog geen zeven uur toen ze al aan het rooien waren.

Een uurtje later kwamen hun jongere broers en zus Nel helpen met het rapen. Albert, pas achttien jaar, was sinds de dood van zijn vader, een paar jaar geleden, de man in huis. Hij hield de wind eronder, want Jeu, Lot en Nel speelden liever dan dat ze raapten.

‘Wie het eerst de mand vol heeft, krijgt een stuiver,’ zei Albert. Opeens ging het werk stukken vlugger.

Toen ze tegen de middag thuiskwamen, stond de auto van de veearts voor de deur. Albert vond hem in de stal, bij een stierkalf van een paar maanden oud.

‘Dat rund is kopziek,’ zei de dokter.

‘Kopziek?’ vroeg Albert. ‘Dat dier ziet er blakend uit. Ik heb nog nooit van kopziekte gehoord.’

‘Ik ook niet,’ lachte de veearts. ‘Maar je hebt toch vlees nodig? Ik meld dat beest voor een noodslachting. Dan krijgt je moeder geld van de verzekering en je kunt een hoop vlees achterover drukken. Weten die Duitsers veel. Ik zal de slager waarschuwen.’

Hij schreef een briefje, zodat moeder het dier van haar veestapel af mocht trekken, want alle koeien waren geteld. Niemand kon zomaar een koe verkopen of verduisteren.

Tegen de avond reed Albert naar Bovensbos met een melkbus vol vlees.

‘Goed werk, jong,’ zei boer Krans en stopte de in doeken verpakte stukken vlees in een kist.

‘Noodslachting,’ grijnsde Albert. ‘Een beest met kopziekte.’

‘Gezonde ziekte,’ lachte Krans.

De hele week waren Albert en Jac nog bezig met de aardappeloogst. Vaak waren op een naburig veld neef Bert en diens zus Truus de bieten aan het wieden. Als ze samen zaten te schaften, spraken ze vaak over de oorlog. En over de onderduikers, van wie ze er een paar kenden. Jongens uit het eigen dorp. De meesten kwamen van verder weg.

‘Gek,’ zei Albert. ‘Nu brengen we die lui al zo lang eten en we hebben nog nooit met iemand van hen gesproken.’

‘Als je niemand kent, kun je ook niks van ze weten,’ zei Bert. ‘En kun je elkaar ook niet verraden.’

Op zaterdag na school hielpen de kinderen weer mee. Albert hoopte het werk voor de avond klaar te hebben, anders zouden ze op zondag door moeten werken. De oogst moest van het veld af. De akker moest worden klaargemaakt voor het inzaaien van spurrie. En op zondag werken, daar had hij geen zin in. Hij werkte de hele week al hard. Als oudste zoon kende hij zijn verantwoordelijkheid, maar hij ging ook graag uit met zijn vrienden.

Net toen ze een boterham wilden eten, zagen ze de auto van vrachtrijder Wullem Janssen uit Panningen naar Bovensbos rijden, met de huif over de laadbak. Nog geen tien minuten later reed hij terug.

Een paar uur later kwam de vrachtwagen weer voorbij. Janssen zwaaide naar Albert, daarna deed hij een vinger op zijn lippen. Wat bedoelde hij daarmee? Tegen wie moest Albert zwijgen? En waarover?

De volgende ochtend was Albert weer vroeg op. De koeien konden niet wachten, ook op zondag niet.

Bert kwam binnen. ‘Slecht nieuws,’ zei Bert. ‘Vannacht is er een NSB’er doodgeschoten. Ze hebben hem langs de weg gevonden.’

‘Wie heeft dat dan gedaan?’

‘Mensen van het verzet. Die vent wist te veel.’

‘Ook over het kamp bij Bovensbos?’

‘Ik weet het niet,’ zei Bert. ‘Ik heb niks gemerkt. Het was er wel erg stil vanochtend. Maar ’s morgens is het altijd stil. Zo vroeg heb ik er nog nooit een kip gezien.’

‘Maar als hij die onderduikers heeft aangegeven, lopen wij dan ook gevaar?’

‘Welnee. Ik heb nooit met iemand van die lui gesproken. Jij toch ook niet?’

‘Nee,’ zei Albert. ‘Ze kennen me niet.’

Albert sprong op de fiets en reed naar het weiland. Hij pakte emmer en melkkruk en liep naar Lena. Nauwelijks zat hij op de kruk, toen hij een klap op zijn rug voelde. Ontzet keek hij op.

‘Mitkommen.’

Hij keek in de ogen van een agent van de *Sicherheitsdienst*. Een groepje soldaten stond om hem heen, de geweren in de aanslag. Op eens begreep Albert waarom hij vrachtrijder Janssen twee keer naar Bovensbos had zien rijden: hij had de onderduikers opgehaald. Maar één ding begreep hij niet: waarom had niemand hém gewaarschuwd? Of had Janssen gedacht dat hij genoeg wist toen hij de vingers op de lippen deed?

Uiterlijk kalm liep hij met de soldaten mee naar de hoeve. Daar zag hij dat de Duitsers ook boer Kees Krans, zijn vrouw en hun zoon Gerrit hadden opgepakt. Ze werden in een dichte wagen geduwd en naar Roermond gebracht.

In de gevangenis troffen ze nog een paar arrestanten uit Helden aan, onder wie Wiel Verrijt, een man van een verzetsgroep die vaak brood naar Bovensbos bracht. En een paar hoge heren uit het dorp, notaris Haffmans en burgemeester Van Cann. Maar praten mochten ze niet.

De nacht brachten ze door in cellen, ieder apart. De volgende ochtend werd Albert in een arrestantenwagen gestopt, samen met Kees Krans, diens zoon en Wiel Verrijt. Door de plaatsnaambordjes die ze door kieren in het zeil konden zien – Echt, Susteren, Sittard, Geleen – begrepen ze dat ze naar Maastricht werden gebracht, naar het hoofdkwartier van de *Sicherheitsdienst*.

‘Waar hebben ze jou gepakt?’ vroeg Albert zacht aan Wiel toen de Duitser bij hen in de achterbak in slaap dommelde.

‘Bij Bovensbos.’

‘Wat deed jij daar dan nog?’

‘Ik wilde de sporen uitwissen. Ik wilde alles verbranden wat het kamp zou kunnen verraden. Maar de Duitsers waren er veel eerder dan ik had verwacht.’

‘Waarom wist ik van niks?’

‘Ik had de kans niet meer om het je te vertellen.’

‘En de andere onderduikers?’

‘Die zijn allemaal ontsnapt. Behalve die joodse familie. Ze durfden niet mee. Die zijn, voor zover ik uit opmerkingen van de Duitsers heb begrepen, op transport gesteld naar een concentratiekamp.’

‘Hebben ze wat gevonden?’

‘In de haast heb ik de papieren van de onderduikers in een put goegoid. Ik wist niet dat die droog stond. Ze hebben alles gevonden.’

‘Stom. We mogen de hemel wel om sterkte vragen.’

In het Huis van Bewaring werd Albert ondergebracht in een kleine cel. Alleen. Geen raampje, geen bed, niks.

In een hoekje zittend probeerde hij wat te slapen. Maar het lukte niet. Hij was bang. En hij dacht aan thuis, hoe erg het voor zijn moeder was, nu die niet wist waar hij was gebleven. Van mannen die werden opgepakt, werd nooit gemeld waar ze waren gebleven.

Hoewel het donker bleef in de cel, merkte hij dat het langzaam ochtend werd. Hij hoorde het aan het op gang komen van de geluiden in zijn cellenblok.

Gekraak. De deur ging open.

‘Raus.’ De soldaat bracht hem naar een kantoor.

Ströbel, de chef van de *Sicherheitsdienst*, zat achter het bureau. Albert had hem eerder gezien, toen hij een NSB’er in het dorp bezocht.

‘Die Namen,’ schreeuwde Ströbel. ‘Wo sind die Partisanen geblieben?’

‘Ik ken ze niet,’ zei Albert naar waarheid.

‘Es sind deine Freunde. Gestehe es.’

Hij kreeg een klap, recht in zijn gezicht. Hij zag sterretjes. Het voelde alsof zijn kaak was gebroken.

‘Namen! Und schnell!’

‘Ik weet niks.’

‘Hier. Wir haben alle Namen.’ Ströbel liet hem een slordig geschreven lijst met namen zien. In een oogopslag herkende Albert de namen van een paar plaatsgenoten, Thei en Jacques de Bruijn, Pierre Reinders

en Tjeu Verhaegh, maar gesproken had hij hen nooit. Had die vermoorde NSB'er hun namen doorgegeven?

‘Das sind Leute aus deinem Dorf. Du hast sie geholfen!’

Weer kreeg hij een klap. Vanaf toen wist hij niets meer.

Albert kwam bij in de cel. Zijn hele lichaam deed pijn. Hij had honger en dorst. Maar hij kreeg niets. Hoe lang lag hij hier al? Was het dag? Nacht? Hij klopte op de deur. Niemand hoorde hem. Niemand wilde hem horen.

Toen ze hem weer kwamen ophalen had hij al zijn gevoel voor tijd verloren. Hoe lang had hij in het hok gelegen? Twee dagen? Drie? Hij kreeg wat te drinken. Verder niets.

Wankel stond hij voor zijn ondervragers. Hij zag ze praten. Hun lippen bewogen. Maar hij hoorde niets. Hij wilde hen niet horen. Ze sloegen hem met een knuppel op zijn rug.

Albert werd wakker op de bodem van een vrachtwagen. Hij was doornat. Er zaten meer mannen in de laadbak.

‘Gelukkig, je leeft nog.’ Het was Kees Krans.

‘Waarom ben ik zo nat?’

‘Ze hebben een emmer water over je heen gegooid, om je bij bewustzijn te brengen,’ zei Krans.

Voorzichtig veegde Albert langs zijn hoofd. Hij voelde de bloedkorsten. ‘Waar brengen ze ons naartoe?’

‘Weten we niet.’

Hij herkende een paar andere mannen, onder wie Gerrit Krans. Allemaal zagen ze er beroerd uit.

‘Hoe lang zijn we in Maastricht geweest?’

‘Acht dagen,’ zei Krans.

De rest van de reis bracht Albert door in een schemertoestand, tussen waken en dromen. Tussen pijn en verbazing. Toen ze hem uit de auto haalden, was hij nog steeds nat en koud. Hij had koorts. Dagen lag hij op de houten brits in zijn cel, zonder te beseffen waar hij was. Soms zag hij, vlakbij, het gezicht van zijn celgenoot die hem water liet drinken en hem onder de deken stopte.

Pas na een dag of zes was zijn hoofd weer zo ver op orde dat hij begreep dat hij gevangen was. De man in zijn cel vertelde hem dat hij in concentratiekamp Amersfoort zat.

Toen de bewakers in de gaten kregen dat Albert er weer wat beter

aan toe was, werd hij ontluisd en kaalgeschoren. Hij kreeg een gevangenisjasje met zijn naam. *Schutzhäftling Schers. Alb. Jac.* En hij werd verhoord, dag na dag. Maar zijn ondervragers kregen niets uit hem. Ze vroegen hem steeds maar weer naar de onderduikers van Bovensbos, maar hij kon niets vertellen, gewoon omdat hij over niemand iets wist. Dat hij voedsel naar de boerderij had gebracht, daar vroegen ze nooit naar. Dat wisten ze blijkbaar niet. Dus zweeg hij erover.

Ten slotte begrepen ze dat verder verhoren geen zin had. Hij wist niets. En als hij al iets zou weten, dan was het er toch niet uit te krijgen. Hij mocht naar huis.

Met de trein keerde hij terug. Onverwacht stond hij thuis aan de deur. De vreugde was groot. Zijn moeder vertelde hem dat de Duitsers nog steeds geen van de onderduikers hadden gevonden. En naar zijn neef Bert hadden ze niet eens gevraagd. Van hem wisten ze dus niets.

Maar voor Albert was de vreugde van korte duur. Al vroeg de volgende dag, juist toen hij weer wilde beginnen met werken, kwam Wiel Houwen achterom binnen. Hij was een van de leiders van het verzet.

‘Je moet onderduiken, Albert.’

‘Maar ze hebben me net vrijgelaten,’ zei Albert verbaasd.

‘Dat is hun tactiek. Het is alleen maar om je te schaduwen. Ze willen weten wie je bezoekt.’

‘Dan duik ik wel onder. Alles beter dan weer zo’n verhoor.’

Nog diezelfde avond bracht Wiel Houwen hem naar een adres in Sevenum, een huis midden in het dorp. Hij kreeg er een hokje tussen afdak en vliering. Daar zat hij een paar dagen en nachten, helemaal alleen. Het viel hem tegen. Hij had gedacht in een kamp met andere onderduikers terecht te komen, maar hier, in de kleine geheime berging waar hij zijn kont niet kon keren, had hij niks en niemand. Hij was er net zo eenzaam als in de cel in Maastricht. Vaag hoorde hij mensen buiten op straat praten, heel ver weg. De klokken van de kerk die de hele en de halve uren sloegen. En het zachte lopen van de vrouw bij wie hij in huis was.

Albert hield het niet uit in het hok. Op een nacht ging hij op een fiets die hij van de vrouw had geleend, bij zijn moeder op bezoek. Onderweg, in de donkere bossen en tussen de door de maan beschenen velden, zag hij niemand. Dat deed hem besluiten vaker ’s nachts naar huis te gaan.

Een paar dagen later, net toen hij laat in de avond uit zijn schuilhok was gekomen om weer naar huis te fietsen, vielen Duitsers het huis binnen. Het was zo onverwacht dat ze hem in de gang zo konden pakken. Samen met een aantal andere mannen die tijdens de nachtelijke razzia waren opgepakt, werd hij in een arrestantenwagen geduwd en naar Amersfoort gebracht. Voor de tweede keer werd hij in het concentratiekamp geïnterneerd.

In het blok waar hij werd ondergebracht, zaten alleen politieke gevangenen. Er heerste een streng regime. Ze kwamen nauwelijks de cel uit.

Een paar keer, bij het luchten, zag hij Thei de Bruijn, een van de onderduikers van Bovensbos, aan de andere kant van de draad die het kamp opdeelde in afdelingen voor politieke en andere gevangenen. Hij zou graag met hem willen praten, maar dat mocht niet. Politieke gevangenen mochten met niemand contact hebben.

Nadat hij er vaak om gevraagd had, mocht hij eindelijk naar huis schrijven. Eerst moest hij zijn naam in het briefhoofd invullen: *Schutzhäftling Schers. Albert Jac. Block 10. Nummer 1365.*

Om zijn moeder niet nog meer te verontrusten probeerde hij in de brief een opgewekte toon aan te slaan. Hij zweeg over het strenge regime en de klappen die hij voor het minste of geringste kreeg. Hij schreef vooral over zijn zorg om de mensen thuis en over het werk op de akkers. Maar ook over het lekkere maaltje dat hij hoopte te krijgen op de dag dat hij thuis zou komen.

Op een ochtend, net toen Jac met de kruiwagen naar het land wilde gaan, stond de postbode voor de deur. Verheugd rende Jac met de brief naar zijn moeder.

‘Gelukkig,’ zei moeder opgelucht toen ze de brief hardop had voorgelezen, ‘hij leeft, en naar omstandigheden gaat het hem niet slecht.’ Nog diezelfde dag schreef ze een brief terug. En ook zij probeerde de toon van haar brief zo opgewekt mogelijk te houden.

Weken wachtten ze thuis op antwoord, maar omdat er geen post meer kwam, schreef moeder zelf weer.

Plotseling kwam er een brief: een vel dat haastig was volgepend, zonder de officiële briefaanhef en stempels. Het leek of de brief het kamp uit was gesmokkeld. Albert vroeg om van alles, vooral levensmiddelen.

Vanaf toen stuurden de familieleden Albert pakjes, elke week, maar ze hoorden nooit of die aankwamen. Ze kregen geen antwoord meer.

Albert was al meer dan een jaar weg toen er een einde kwam aan de oorlog. Maar hij kwam niet terug. Er is niets bekend over zijn dood. De een vermoedt dat hij in een concentratiekamp in Duitsland is omgekomen. De ander denkt dat hij met een groep gevangenen als levend schild op het dek van een Duits schip is gezet dat met man en muis is vergaan, nadat het door Engelse vliegtuigen was beschoten. Wat er van hem rest is alleen de foto die is gemaakt toen hij de eerste keer in het kamp zat. En de twee brieven die hij heeft geschreven.